

УДК 342.742

О. В. Кривенко

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Обґрунтовано шляхи вдосконалення нормативно-правового регулювання правового статусу військовослужбовця. Запропоновано і розглянуто конкретні заходи щодо вдосконалення правового статусу військовослужбовців.

Постановка проблеми. Процеси становлення української державності та зміцнення її національної безпеки, насамперед гарантування прав і свобод людини, відбуваються у той час, коли найбільш розвинені демократичні країни світу вже розробили чіткі стандарти прав людини та механізми їх забезпечення, у тому числі й із залученням військовослужбовців.

Залучення військовослужбовців, наприклад військовослужбовців внутрішніх військ МВС України (ВВ), до виконання правоохоронних завдань, зокрема, до участі в охороні громадського порядку та боротьбі зі злочинністю, конвоювання заарештованих і засуджених та виконання інших завдань, визначених Законом України [1], потребують конкретизації прав, обов'язків та повноважень військовослужбовців під час виконання службово-бойових завдань сил охорони правопорядку. Так, у Законі України "Про внутрішні війська МВС України" є лише посилання: "військовослужбовцям внутрішніх військ для виконання покладених на них обов'язків надається право: у разі залучення до виконання завдань з охорони громадського порядку та боротьби із злочинністю затримувати і доставляти в органи внутрішніх справ громадян, підозрюваних у вчиненні злочинів, і тих, які вчинили адміністративні правопорушення, та інші права, передбачені Законом України "Про міліцію" для працівників міліції при виконанні цих завдань; використовувати і застосовувати зброю та спеціальні засоби на підставах і в порядку, передбачених Законом України "Про міліцію", військовими статутами Збройних Сил України та іншими актами законодавства України" [ст. 10.1].

Слід зазначити, що, виконуючи завдання сил охорони правопорядку, військовослужбовці внутрішніх військ перебувають у подвійному статусі: як військовослужбовці та як правоохоронці.

Щоразу при загостренні політичного протистояння в Україні, коли масово застосовуються підрозділи і частини ВВ, лунають заяви політиків, що внутрішні війська держави не є військовим формуванням, що

військовослужбовці ВВ перевищують свої службові повноваження, що неприпустимо застосовувати військовослужбовців для вирішення проблем внутрішньої безпеки. Тому, на наш погляд, проблема конкретизації правового статусу військовослужбовців внутрішніх військ є актуальною, потребує наукового опрацювання і як кінцевий результат – законодавчого закріплення, бажано у Законі [1]. Зрештою це сприятиме підвищенню ефективності службово-бойового використання ВВ і як наслідок – економії державних коштів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Правовий статус особи розглядався у наукових працях українських учених-правознавців: А. Колодія, В. Копейчикова, А. Олійника, В. Погорілка, Ю. Тодики. Проблематику правового статусу військовослужбовців досліджували: А. Добровольський, М. Артамонов, Ю. Мігачов, І. Качан, В. Кириленко, Ю. Поніматченко, В. Пашинський. Однак в їх дослідженнях, на нашу думку, не повною мірою розкриті особливості правового регулювання правового статусу військовослужбовців та необхідність його вдосконалення, особливо під час виконання службово-бойових завдань. Поділяємо погляди І. Кириченка, О. Шмакова та інших учених щодо необхідності вдосконалення шляхів наукового супроводу службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку [14]. Варто зазначити, що постановка на перше місце питань стосовно нормативно-правового регулювання службово-бойової діяльності підтверджує наші висновки.

Мета статті – обґрунтування шляхів удосконалення нормативно-правового регулювання правового статусу військовослужбовців внутрішніх військ.

Виклад основного матеріалу. Основою нормативно-правового регулювання службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку є чітке визначення правового статусу військовослужбовців, що залучаються до виконання службово-бойових завдань.

Правовий статус фізичної особи визначають, насамперед, конституційні права, свободи та

обов'язки людини і громадянина [2].

На наш погляд, можна погодитися з В. Пашинським з приводу того, що *правовий статус військовослужбовців* – сукупність прав, свобод і обов'язків, гарантій їх здійснення та відповідальність військовослужбовців, що передбачені Конституцією України, загальним законодавством і спеціальним військовим законодавством [3].

Правовий статус військовослужбовців разом з іншими спеціальними статусами (народного депутата, судді, прокурора, слідчого та ін.) характеризується особливими рисами правового, службового становища, наявністю, відповідно до нормативно-правових актів, спеціальних, додаткових прав і обов'язків.

Українська правова наука за характером правового регулювання виділяє такі рівні регулювання правового статусу фізичної особи: загальний, галузевий, спеціальний [2].

Застосовуючи загально визнані рівні правового регулювання щодо правового статусу військовослужбовців та нормативно-правові акти, які його закріплюють, можна зазначити, що:

– на *загальному рівні* розділом II Конституції України визначено права, свободи та обов'язки людини та громадянина, що поширюються і на військовослужбовців України;

– на *спеціальному рівні* розділом II Закону України “Про статут внутрішньої служби Збройних Сил України” [4] визначено обов'язки, права та відповідальність військовослужбовців у цілому (дія статуту поширена на Державну прикордонну службу, Службу безпеки України, внутрішні війська МВС України та інші військові формування, створені відповідно до законів України);

– на *галузевому рівні* законами України з військових питань (наприклад: ст. 10 Закону України “Про внутрішні війська Міністерства внутрішніх справ” [1], ст. 8–11 Закону України “Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України” [5], ст. 20, 21 Закону України “Про Державну прикордонну службу” [6] та іншими) визначаються обов'язки, права та повноваження військовослужбовців Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів спеціального призначення, які комплектуються військовослужбовцями (Служба безпеки України, Державна прикордонна служба).

Слід зауважити, що військовослужбовці України, якими можуть бути лише громадяни України, мають права і свободи громадян України з *урахуванням особливостей*, що визначаються Конституцією України, законами України з військових питань, статутами Збройних Сил

України та іншими нормативно-правовими актами [4].

Особливості реалізації прав і свобод військовослужбовців можливо умовно поділити на дві підгрупи: перша – встановлені законодавством обмеження прав і свобод військовослужбовців; друга – особливості притягнення військовослужбовців до юридичної відповідальності.

Серед встановлених законодавством обмежень прав і свобод військовослужбовців можливо відзначити такі: військовослужбовці не можуть бути членами будь-яких політичних партій, організацій та рухів [7]; організація військовослужбовцями страйків та участь в їх проведенні не допускаються [7]; військовослужбовцям забороняється займатися підприємницькою діяльністю [8]; обмеження у свободі пересування [4]; відсутність щорічної відпустки та збільшений робочий (службовий) тиждень у військовослужбовців строкової служби [4].

До особливостей притягнення військовослужбовців до юридичної відповідальності можливо віднести такі: наявність окремих правопорушень, які кваліфікуються як кримінальні лише для військовослужбовців [9]; дізнання у кримінальних справах щодо військовослужбовців можуть проводити командири військових частин та начальники органів управління Військової служби правопорядку та їх заступники з питань провадження дізнання [10]; розгляд кримінальних справ щодо військовослужбовців проводиться у військових судах [10]; спрощений (позасудовий) порядок притягнення військовослужбовців до матеріальної відповідальності за збитки, завдані державі [11]; в окремих випадках особливий порядок притягнення військовослужбовців до адміністративної відповідальності [12]; суворо регламентований порядок притягнення військовослужбовців до дисциплінарної відповідальності [13].

Аналізуючи правове закріплення та реалізацію прав і свобод військовослужбовців у провідних країнах світу, необхідно відзначити існування спеціальних законів, що регламентують правовий статус військовослужбовців. Як приклад можна навести Федеральний закон “Про статус військовослужбовців Російської Федерації”, ”Закон про правове становище військовослужбовців ФРН “1956 р., “Закон про загальний статус військовослужбовців Французької Республіки” 1972 р. Це означає, що правовий статус військовослужбовців чітко визначений Законом України [1] без посилань на інші законодавчі акти і не викликає подвійного трактування.

Зважаючи на те, що на сучасному етапі розвитку української держави проводиться активне реформування Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів спеціального призначення у напрямку чіткого визначення їх повноважень та повноважень їх особового складу, переопрацювання загальновійськових статутів [15], питання правового статусу військовослужбовців внутрішніх військ є важливим і потребує наукового обґрунтування, вдосконалювання та законодавчого корегування.

Висновки

На наш погляд, опрацювання зазначеного важливого завдання необхідно здійснювати такими кроками:

– створення науково-дослідного інституту проблем військового законодавства, або створення на першому етапі науково-дослідного центру проблем військового законодавства з подальшим його реформуванням в інститут;

– відновлення Вищою атестаційною комісією України (за відповідним аргументованим клопотанням) наукової спеціальності 20.02.03 “Військове право, військові проблеми міжнародного права”, яка була необґрунтовано вилучена наказом Голови ВАК України від 28.11.2000 р. № 586 з Переліку спеціальностей, за якими проводяться захист дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата наук і доктора наук, присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань (це дасть можливість військовим юристам здійснювати публічний захист дисертацій, більш цілеспрямовано досліджувати проблеми, які мають відношення до військової сфери);

– розроблення базових щодо військовослужбовців проектів законів України “Про статут внутрішньої служби Збройних Сил України”, “Про дисциплінарний статут Збройних Сил України” та інших потребують максимального залучення вчених-юристів, практиків-командирів, широкого висвітлення концептуальних положень у періодичній літературі та обговорення на науково-практичних конференціях.

Надалі вважати за доцільне розробити структуру та проект Закону України “Про правовий статус військовослужбовців в Україні”, провести його широке обговорення та прийняття Верховною Радою України в установленому порядку.

Список використаних джерел

1. Про внутрішні війська Міністерства внутрішніх справ України : закон України від 26.03.1992 р. // Законодавство України з питань військової сфери. Збірник законів та нормативно-правових актів. – К. : Азимут-Україна, 2003.

2. Юридична енциклопедія / за заг. ред. Ю. С. Шемшученко. – К. : Українська енциклопедія, 2003. – Т. 5. – С. 44.

3. Пашинський В. Конституційно-правовий статус військовослужбовців в Україні / В. Пашинський // Право України. – 2005. – № 4. – С. 39–42.

4. Про статут внутрішньої служби Збройних Сил України : закон України від 24.03.1999 р. № 549-XIV (зі змінами).

5. Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України : закон України від 07.03.2002 р. № 3099-III (зі змінами).

6. Про Державну прикордонну службу України : закон України від 03.04.2003 р. № 661-IV.

7. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: закон України від 20.12.1991 р. № 2011-XII (зі змінами).

8. Про державну службу: закон України від 16.12.1993 р. № 3723-XII (зі змінами).

9. Кримінальний Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змінами).

10. Кримінально-процесуальний кодекс України від 28.12.1960 р. (зі змінами).

11. Про затвердження Положення про матеріальну відповідальність військовослужбовців за шкоду, заподіяну державі : постанова Верховної Ради України від 23.06.1995 р. № 243/95-ВР.

12. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X (зі змінами).

13. Про дисциплінарний статут Збройних Сил України : закон України від 24.03.1999 р. № 551-XIV (зі змінами).

14. Кириченко І. Шляхи вдосконалювання наукового супроводу службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку / І. О. Кириченко, В. Ю. Богданович, В. В. Крутов, О. М. Крюков, В. К. Майборода, О. М. Морозов, Б. М. Олексієнко, Л. М. Пелепейченко, Л. А. Пономаренко, А. І. Семенченко, О. П. Снігерьев, О. В. Тімченко, О. М. Шмаков // Честь і закон. – Х. : Акад. ВВ МВС України, 2009. – № 1. – С. 3–23.

15. Питання розвитку Збройних Сил України : указ Президента України від 28.05.2009 р. № 356/2009.

Стаття надійшла до редакції 23.06.2009 р.